

ברכת ישתבח THE ORIGIN OF

In our discussion concerning the origin of the ברכה of ברוך שאמר, we concluded that it was difficult to find a specific source for the ברכה. We quoted the ברכי יוסף who in 'אורח חיים סימן נא ס"ק א' speculated as follows:

אלמא ברכת ישתבח בזמן שחובר הירושלמי, דקדים טובא לבבלי, כבר היתה מתוקנת. וברוך שאמר וישתבח בדיבור אחד נאמרו, וזו לפני פסוקי דזמרה וזו לאחריהם.

The תלמוד presumes that because there is a reference to ברכת ישתבח in the ברכי יוסף that ברוך שאמר was authored at the same time. It is interesting that in discussing the origin of ברכת ישתבח, few point to an obvious source; i.e. the הגדה.

Let us try to find the reason that the הגדה is not a source by studying the following גמרא:

משנה מסכת פסחים פרק י משנה ז-מוזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו. רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר. גמרא (מסכת פסחים דף ק"ח עמוד א)-מאי ברכת השיר? רב יהודה אמר: יהללך ה' אלקיננו, ורבי יוחנן אמר: נשמת כל חי.

The מחלוקת summarizes the practical implications of that רא"ש:

מסכת פסחים פרק י סימן לב-ואומר עליו ברכת השיר. [דף ק"ח ע"א] מאי ברכת השיר? רב יהודה אומר יהללך- מכאן ראייה שאין לברך על ההלל לאחר סעודה; דאי מברכין עליו א"כ מאי קאמר ואומר עליו ברכת השיר? פשיטא כיון דאמרינן גומרים עליו את ההלל ממילא ידענא דמברך יהללך. אבל אם אין מברכין עליו בתחלה הוצרך לומר אע"פ שלא בירך לפניו יברך לאחריו. ומיהו יש לומר לפי שברכת הלל תליא במנהגא כדאיתא לקמן (דף ק"ט) קתני במתניתין ובליילי פסח צריך לברך. ר' יוחנן אמר נשמת כל חי. כתב רב אלפס (רי"ף) דמנהגא דעלמא כרב יהודה. ורשב"ם פירש דעבדינן כתרומיהו וחותרמין בהלל ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות. ואומר הלל הגדול ונשמת וחותרמין שנית ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות. וה"ר חיים כהן לא היה חותם ביהללך ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות כיון דבעי למיחתם בסוף ישתבח. דשתי חתימות בחד גוונא למה לי.

Two introductory remarks before reviewing the different positions outlined by the רא"ש. It is necessary to note that the ברכה of ישתבח is structured in a form that matches the form of the ברכה of ברוך שאמר. In each we recite an introduction before reciting the ברכה. It is further necessary read the following comments of the שולחן ערוך in order to understand the position of the רי"ף:

אורח חיים סימן תפ-כוס רביעי מתחיל לא לנו, וגומר עליו את ההלל; ואינו אומר יהללך,

אלא אומר אחר גמר ההלל, הלל הגדול שהוא מהודו ליי"י עד על נהרות בבל שהם כ"ו כי לעולם חסדו, ואחר כך אומר נשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה אל, ואז יאמר יהללך עד מלך מהולל בתשבחות.

The **רא"ש** outlines three positions: All three include the introductory section of **ישתבח**. The **רי"ף** does not include the **ברכה** within **ישתבח** but includes the **ברכה** within **יהללך**. The **רשב"ם** includes the **ברכה** after **יהללך** and the **ברכה** within **ישתבח**. **ה"ר** includes the **ברכה** within **ישתבח** but does not include the **ברכה** within **יהללך**.

ה"ר חיים כהן who holds like **תוספות** follows **נוסח אשכנז**:

מסכת פסחים דף ק"ה עמוד א-ד"ה-רבי יוחנן אמר נשמת כל חי – נראה ה"פ אף נשמת כל חי אחר יהללך דאי לא תימא הכי אנן כמאן עבדינן. וקורא נשמת כל חי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה. ורבינו חיים כהן לא היה חותם ביהללך כי אם בנשמת לבדו משום דלישנא דברכת השיר משמע חדא ברכה.

ה"ר רי"ף who follows the **שולחן ערוך** follows the **נוסח ספרד**. It does not appear that any group adopted the position of the **רשב"ם**.

So why is the **הגדה** not given as a source for the origin of **ישתבח**? The problem seems to be as follows: if the **הגדה** is the source for the origin of **ישתבח** then **ישתבח** is not a **ברכה הסמוכה לחברתה** because we do not recite a **ברכה** before reading **הלל** at the **סדר**. If **ישתבח** is not a **ברכה הסמוכה לחברתה** but is a free standing **ברכה** then have we not lost our basis upon which to find that **חז"ל** composed the **ברכה** of **ברוך שאמר** at the same time as **חז"ל** authored the **ברכה** of **ישתבח**?

Is **ישתבח** an independent **תפלה** or does it represent the conclusion of **נשמת כל חי**?

From our review of **הלל** at the **סדר**, it appears that **ישתבח** concludes **נשמת כל חי**.

Supporting that position is the practice we follow in case we come late to shul on **שבת**:

ספר חיי אדם–הלכות ברכות ותפלות כלל יט סעיף ו-נ"ל דבשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצה עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים. ואם יש שהות יותר יאמר למנצה ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמין לשאר מזמורים (כדאיתא בזוהר). ועוד נ"ל דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים. ואם אין שהות כלל יאמר ב"ש ותהלה לדוד ויאמר נשמת וישתבח. ונ"ל דאסור להתחיל בשבת **ישתבח** אלא דוקא נשמת וכמדומה ששמעתי כן בשם הגר"א שנשמת נקראת ברכת השיר.

It follows that on weekdays what we recite is the short version of **ברכת השיר** but on **שבת** because we are free of work responsibilities, we recite the complete **ברכת השיר**.

TRANSLATION OF SOURCES

'א -ברכי יוסף אורה היים סימן נא ס"ק א'-It appears the Bracha of Yishtabach was composed at least at the time that the Jerusalem Talmud was compiled which is earlier than when the Babylonian Talmud was compiled. Baruch Sh'Amar and Yishtabach were composed simultaneously, one to be recited before Pseukei D'Zimra and one after.

ז -משנה מסכת פסחים פרק י משנה ז -Mishna: After pouring him his third cup, he makes a blessing on it upon completing his meal. With the fourth cup, he completes Hallel and recites Birchat HaShir. Gemara: What is considered Birchat Hashir? Rabbi Yehudah said: YiHallelucha Hashem Elokainu. Rabbi Yochanon said: Nishmat Kol Chai.

ש"א -And he recites on it Birchat Hashir- What is considered Birchat Hashir? Rabbi Yehudah said: YiHallelucha Hashem Elokainu. This is proof that it is not necessary to recite a Bracha before reciting that part of Hallel that we recite after the meal. Had the rule been that it was necessary to make such a Bracha, then what would have the purpose to teach us that we complete Hallel by reciting Birchat Hashir; of course we recite a Bracha after completing Hallel; that is what the Gemara meant by saying that we complete Hallel. It is only because we do not have to make a Bracha in the beginning of Hallel that the Gemara needed to teach us that we need to make a Bracha upon completing Hallel. And yet we should mention that whether a person recites a Bracha before Hallel on the Seder night is totally dependent on his custom as we learned that there are some who do make a blessing before Hallel. Rabbi Yochanon said: Nishmat Kol Chai. Rav Alfasi wrote: that the custom is to follow the ruling of Rabbi Yehudah. The Rashbam explained that we should follow the position of both Rabbi Yehudah and Rabbi Yochanon and finish the regular Hallel and recite the Bracha: Melech MiHullal Ba'Tishbachot. One should then read the Great Hallel and Nishmat and say a Bracha a second time of: Melech MiHullal Ba'Tishbachot. And HaRav Chaim Cohen would not end Hallel with YiHallelucha and by reciting Melech MiHullal Ba'Tishbachot since it was necessary to end by reciting Yishtabach. Why do I need to recite two Brachot for one purpose?

תפ -שולחן ערוך אורה היים סימן תפ -We begin reciting Lo Lanu after filling the Fourth cup and then complete Hallel; one does not say YiHallelucha but recites after finishing Hallel, the Great Hallel which is from Hodu LaShem until Al Niharot Bavel which number 26 instances of reciting Ki L'Olam Chasdo. Then one should recite Nishmat and Yishtabach until MaiOlam V'Ad Olam Ata Ail; then one should say YiHallelucha until Melech MiHullal Ba'Tishbachot.

תוספות מסכת פסחים דף ק"ה עמוד א-ד"ה-רבי יוחנן אמר נשמת כל חי
It appears that this is what Rabbi Yochanon meant: It is necessary to recite Nishmat Kol Chai in addition to YiHallelucha because if that is not the proper way to interpret Rabbi Yochanon then who does our custom follow? Nishmat Kol Chai was given the name Birchat Hashir because on Shabbat we recite it after completing Pseukei D'Zimra. Rabbi Chaim Cohen would not conclude Hallel by reciting YiHallelucha but only with Nishmat because the language of the words: Birchat HaShir is in singular person and connotes that only one Bracha is recited.

ספר חיי אדם-הלכות ברכות ותפלות כלל יט סעיף ו
It appears to me that on Shabbat, if one comes late to shul, one should skip the chapters of Tehillim that are added in Pseukei D'Zimra on Shabbat from LaMinazeach until YiHi Kavod and one should recite the sections that one recites on a weekday because they are recited more often. If one has more time, one should recite LaMinazeach and OO'LiDovid BiShanoso and Tefila L'Moshe which take precedence over the other chapters of Tehillim in Pseukei D'Zimra of Shabbat. It also appears to me that on Shabbat it is necessary to recite Nishmat which is referred to as Birchat Hashir and given a choice, it is better that one skips chapters of Tehillim. If one has very little time to catch up, one should recite Baruch Sh'Amar, Tehilla L'Dovid and Nishmat and Yishtabach. It further appears to me that it is not permitted to recite Yishtabach on Shabbat without including Nishmat. I believe that I heard in the name of the Vilna Gaon that Nishmat is called Birchat Hashir.

SUPPLEMENT

- 1) *MUST WE MAKE A ברכה BEFORE הלל AT THE SEDER?*
- 2) *WHAT IS THE NATURE OF THE ברכה THAT WE MAKE AFTER הלל AT THE SEDER?*

חידושי הרמב"ן מסכת פסחים דף קיח עמוד א

קבלתי מפי מורי רבי יהודה זצ"ל שקבל מרבו רבי יצחק בר אברהם הצרפתי ז"ל שהלל בלילי פסחים טעון ברכה אשר קדשנו לגמור את ההלל.. והביא ראיה מן הירושלמי כמו שאני עתיד לכתוב כאן. אבל הגאונים ז"ל הזכירו בשם רב צמח ז"ל שאין מברכין עליו מפני שחולקין אותו. וקשו לעצמן שהרי אחריו מברכין יהללוך ושנינו (נדה נ"א ב') כל שמעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו, והן השיבו אין למדין מן הכללות, ואין זה כלום.

ואחרונים אמרו יהללוך אינה ברכה לסוף הלל אלא ברכה היא שתקנו חכמים לכוס רביעי וחובה לכוס היא באה. וגם זה אינו נכון שאם היתה ברכה בפני עצמה היו פותחין בה בברוך, שזה כלל גדול הוא בכל ברכה שאינה סמוכה שהיא פותחת בברוך, ואין אחת ככולן שהיא יוצאת מן הכלל בברכת המצות וברכת הנהנין. ואל תשיבני מברכות של שבת כגון צרכי עמך ישראל מרובין ופרנסתן מעוטת (ברכות כ"ט ב', עיי"ש) וכגון מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו (שם נ"ט ב'), דהני לפי שאין בהן עשיית מצוה ולא הנאה ממש תקנו אותן כך, אבל בברכות של חובה כגון ברכת המצות וברכת הפירות אין בהן ברכה בלא פתיחה אלא בסמוכות. ועוד שהברכה בעצמה מורה שהיא ברכה של תשבחות ואין בה ענין לגאולה של מצרים אלא לקריאת הלל וזמרה שקרינו לפניו. וכיון שכן למדנו לברכת השיר שהיא סמוכה לברכה שלפני קריאת ההלל, ודמיה לברכה אחרונה שבק"ש וברכה של פסוקי דזמרה ושל קריאת ההלל עצמו בימים שהיחיד גומר אותו בהן, אלא שבשאר הימים מקום שנהגו מברך לא נהגו לא, ובוזה קבעוה חובה מפני שהיא עיקר קריאתו של הלל באכילת פסחים, ועוד כדי שתהא ברכה לכל כוס וכוס.

עוד מצאתי במס' סופרים ראיה לדברי הרב ר' יצחק ז"ל, דתני התם ר"ש בן יהוצדק שמונה עשר ימים ולילה אחד יחיד גומר בו את ההלל ואלו הן שמונת ימי חנוכה ויום טוב של עצרת וחג הסוכות ויום שמיני עצרת ויו"ט הראשון של פסח ולילו ובגולה אחד ועשרים יום ושתי לילות ומצוה מן המובהר לקרות הלל בשתי לילות של גליות בבית הכנסת ולברך עליהן ולאמרן בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו. כשהוא קורא אותו בבית אינו צריך

לברך שכבר בירך ברבים. מכאן נראה שכשהוא קורא אותו בביתו טעון ברכה שהוא בכלל ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל, אלא שאם קדם וקרא בבית הכנסת אינו צריך שכבר בירך ברבים. וא"ת והא בגמ' דילן בפרק אין נערכין (י' א') תני להא דר' שמעון בן יהוצדק שמונה עשר יום יחיד גומר בהן את ההלל ולא קתני לילה של פסח? זו אינה תורה, דהתם הלל דעל עשיית מצות לא קתני. תדע דהא לא מני נמי שבשחיטת פסחים דתני להו במתני' התם. ועוד דהתם ימים קתני לפרש משנתינו דהחליל מכה לפני המזבח כו'.

ומצאתי עוד שנוי בתוספתא במס' סוכה שמונה עשר יום בשנה ולילה אחד קורין בהן את ההלל; שמונת ימי החג ושמונת ימי הנוכה ויו"ט הראשון של פסח ולילו ויו"ט של עצרת. ואע"ג דהבא קתני קורין, מ"מ משוה קרייתן של ימים הללו. ובתחלת הלכות גדולות ז"ל בענין מצות עשה כתוב וימים שמונה עשר ולילה אחד לגמור את ההלל, תפס לו הלשון הזה שבמס' סופרים.

והירושלמי שסמך עליו הרב ר' יצחק ז"ל במס' ברכות בפרק ראשון (ה"ה), אלו ברכות שפותחין בהן בברוך: כל הברכות פותחין בהן בברוך; אם היתה ברכה הסמוכה לחברתה כגון ק"ש ותפלה אין פותחין בברוך. והתיב ר' ירמיה הרי גאולה של הלל שניא היא דמר ר' יוחנן הלל אם שמעו בבית הכנסת יצא התיב ר"א ב"ר יוסי קומי רבי יוסי והא סופה אמר ליה שתים הנה להבא ואחת לשעבר התיבון הרי הבדלה כו' (כ"ה גם בחידושי הר"ן בסוגיין וכן בחידושי רבינו דוד, אבל לפנינו בירוש' שתים הנה אחת לבא ואחת לשעבר וכ"ה ברשב"א ברכות י"א עיי"ש). ופירושו לפי שאמרו בברכה הסמוכה לחברתה שאין פותחין בה והזכירו כגון ברכה אחרונה שבק"ש שהיא סמוכה לאהבה עולם שלפניה הקשה ר' ירמיה הרי אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים שאנו מברכים בלילי פסחים שהיא סמוכה לברכה ראשונה של קריאת הלל, ולמה פותחין בה בברוך? שהיה ר' ירמיה סבור דברכה ראשונה של קריאת הלל לגמור את ההלל על שני פרקים הללו מברכין אותה שאין מפסיקין בהן, וברכה אחרונה שלהן אשר גאלנו כענין ששנינו בה וחותם בגאולה, וכיון שכך דמא לברכה אחרונה שבק"ש שאין פותחין בה. ומתריץ שניא היא דמר ר' יוחנן הלל אם שמעו בבית הכנסת יצא, וכשהוא קורא אותו בביתו אינו מברך עליו שכבר בירך ברבים כמו שהוזכר במס' סופרים, אבל מברך אשר גאלנו בביתו על כוס שני שלא בירך אותו בבית הכנסת. הילכך כיון דפעמים אינה סמוכה פתחו בה בברוך כמו שנהגו בברכת אשר ברא ששון ושמחה וכן כל כיוצא בהן. והקשה ר"א על פירוק זה והא סופה, כלומר ברכה של סוף הלל יהללך שאינה סמוכה בביתו ואינו פותחת אלמא לאו בסמיכותא תליא מילתא, לפי שהיה ר"א ג"כ סבור שברכה ראשונה לגמור את הלל כשמברכין אותה בביתו אינה אלא על ב' פרקים ראשונים ואין להם בסוף אלא ברכת גאולה. וברכת השיר על פרקים אחרונים

ואין להם ברכה לפניהם ואף על פי כן אין פותחין בה, ולא אמרינן כיון דפעמים אינה סמוכה כגון בביתו אע"פ שהיא סמוכה בביהכ"ס נפתח בה, כמו שתירצנו בגאולה. ופריק רבי יוסי ברכות של הלל שתיים הן לבא על מצותה של קריאה ואחת הודאה לשעבר על גאולה של מצרים. ראשונה של קריאה לגמור את ההלל ואחרונה ברכת השיר. ושתיהן סמוכות לעולם שאין מברכין אחת בלא חברתה אלא שתיהן בבהכ"נ ולא על שלחנו או שתיהן על שלחנו ולא בבהכ"נ, אבל גאולה שבאמצע פרקים אינה לקריאת הלל אלא הודאה על יציאת מצרים ואינה נקראת סמוכה לעולם.

עכשיו למדנו מכלל הדברים שהלל זה בלילי פסחים טעון הוא ברכה לגמור את הלל, שאין דרך בפירוש הירושלמי אלא כמו שפירשנו, וביררנו אותו עם שאר הדברים המתבררים עמו ממסכת סופרים. ותמה על עצמך היאך לא יהא טעון ברכה שאין לך הלל חובה כאכילת פסחים שהוא שעת גאולה, וכן שנינו (צ"ה א') (וזה וזה טעון הלל באכילתם) [הראשון טעון הלל באכילתו], וסמכוהו על המקרא דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ולמה לא יברכו.

וההפסקה שנתקשית על הגאונים והלא הם אמרו שכל מצוה אחת אם הפסיק ושה בינתים אינו חוזר ומברך, כמו שהלל שמברכים קודם לקריאתו ואעפ"כ בין פרק לפרק פוסק ולא הוצרך לחזור ולברך, ולכתחלה מתירין לו אף בק"ש מפני הכבוד ומפני היראה, ועוד שלדבריהם שם תקיעות דמיושב ותקיעות דמעומד ברכה אחת לכולן ואסור להפסיק בהן ואעפ"כ אומר תפלה ואשרי דסדרו של יום אינו הפסק, ואף כאן אינו הפסק שכך התקינו למצוה וסדרו של יום הוא.

וחוץ מאלו מצאתי גדולה ממנה ברכת התורה, דמעיקר תקנתא הפותח מברך לפניו והחותם לאחריה. והרי כאן כמה הפסקות שזה בירך וקרא ונסתלק והלך לו ושמא יצא לשוק וזה קורא בברכה שלו עד שבעה ואחרון מברך בסוף ופטר בברכה שלו שש הראשונים. והטעם כיון דקריאת כל השבעה חובה ליום מצוה אחת היא ואין הפסקות שלהם כלום. שעיקר מצוה זו בהפסקות הללו הוא, וכן קריאת הלל על אכילת פסחים ומצה חובה ואין הפסקה של סעודה גורמת ברכה לא בתחלה ולא בסוף שכך תקנו אותה מתחלה בהפסקה זו. הלכך מברך בתחלת מצוה וסופה. הפסקות של קריאת תורה גדולה מזו שהיא באנשים הרבה. לפיכך ברכה שבסוף פותחת בברוך, שלא עשו ברכתו של זה כסמוכה לברכת של אחר אבל בהלל כיון שאחד מברך לשתיהן עשו אותן כסמוכות והנה אמת ונכון.

חידושי הריטב"א מסכת סוכה דף לט עמוד א

מקום שנהגו לברך אחריו יברך. פי' לעולם ואפילו בימי החג שגומרין בו את ההלל שמעון ברכה לפניו [מ"מ אינו טעון לאחריו וכדאמרין בנדה (ג"א ב') יש טעון ברכה לפניו] ואין טעון ברכה לאחריו אבל אין לך טעון ברכה לאחריו ולא לפניו. ומה שאומרים ברכת ההלל בלילי פסח לאחריו ולא לפניו, לאו משום דהיא בתורת ברכה על ההלל נאמר, דאם כן אמאי קרי ליה ברכת השיר? ומאי שנא דהתם (פסחים קי"ח א') איפליגו מאי ברכת השיר והכא לא שייליגין כלל באתרא דנהיגי מאי מברך כדשייליגין גבי מגלה בפ"ג דמגלה (כ"א ב'). אלא ודאי הלל דבהגדה אינו נאמר בדרך חיוב הלל אלא בדרך זמר וכן ברכת יהללך שאומר ברכת השבח בפני עצמה ולפיכך קראוהו ברכת השיר, ונחלקו מאי ברכת השיר ואיכא מאן דאמר נשמת כל חי. ובזה נתיישב הדבר שאין מברכין באותו הלל של הגדה לפניו וגם שמפסיקין בו לאכילה ושתיה, משא"כ בהלל דעלמא שאסור להפסיק בו לשום דבר של חול אלא לשאול מפני היראה או מפני הכבוד כעין קריאת שמע. [והנכון] שהוא חובה בלילי פסחים (הוא) לאומרו קודם הגדה או לאחר מכאן בברכותיו שלא בהפסקה וכדברירנא בדוכתא.